

Лекція 6

Роль міжнародних та регіональних організацій і союзів в ціноутворенні на світовому ринку

Зміст

1. Міжнародні економічні організації, їх цілі та завдання	1
2. Світова організація торгівлі (СОТ), її функції і роль у світовому ціноутворенні	2
3. Втручання Міжнародного валютного фонду в ціноутворення	4
4. Комплекс принципів і правил ООН	7
5. Регулювання цін в Європейському Союзі	8
6. ОПЕК і ціни на нафту	10

1. Міжнародні економічні організації, їх цілі та завдання

За даними ООН система міжнародних організацій налічує більше 4000 організацій, з яких 300 — міжурядові. Більше 100 міжнародних організацій мають безпосереднє відношення до питань економічного регулювання цін, яке в основному стосується визначення світової економічної політики, цін, тарифних і податкових параметрів, процентних ставок, валютних курсів, демпінг і т. п.

Міжнародні економічні організації — це інститут багатосторонніх міждержавних відносин співробітництва, заснований на узгоджених його учасниками цілях і має для координації своєї діяльності постійні органи і координаційні ради.

Класифікація міжнародних організацій представлена на основі характеру виконуваних ними функцій. Хоча до даної проблеми немає однозначних підходів, більш правомірною є класифікація за наступними критеріями:

- Характеру членства і юридичною природою;
- Колу учасників;
- Колу компетенції;
- Характером повноважень;
- Умовам участі у членстві.

Деякі дослідники підрозділяють міжнародні організації на основі функціональних ознак:

- Консультативні групи країн;
- Універсальні міжнародні організації;
- Регіональні міжнародні організації;
- Банківські міжнародні організації.

Цілі і завдання міжнародних організацій визначаються тими функціями, які на них покладають країни-учасники.

До міжнародних організацій, які мають пряме відношення до світових цін, відносяться: Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд, Європейський Союз, Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК) та ін.

Ціни на товари та послуги на світовому ринку перебувають під пильною увагою не тільки національних держав, а й таких міжнародних організацій, як СОТ, МВФ, МБРР, МАР, МАГАТЕ та різного роду союзів. Тому для експортерів дуже важливо знати механізм світового ціноутворення, умови та правила світової торгівлі.

2. Світова організація торгівлі (СОТ), її функції і роль у світовому ціноутворенні

У ціноутворенні на світовому ринку особлива роль належить Світовій організації торгівлі, яка виступила спадкоємицею діючої з 1947 р Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) і почала свою діяльність з 1 січня 1995 головними завданням даної організації є регулювання торгово-політичних відносин учасників організації у сфері світової торгівлі на базі угод Уругвайського раунду; вона служить організаційно-правовою основою сучасної системи міжнародної торгівлі.

В даний час повноправними учасниками СОТ є 137 держав; близько 30 — мають статус спостерігача і знаходяться на різних стадіях приєднання до неї. Статус спостерігача СОТ мають також понад 60 міжнародних організацій, у тому числі МВФ, МБРР, ФАО, ВОІВ, ОЕСР, різні підрозділи ООН, регіональні угруповання, товарні асоціації і т. п.

Про значення і ролі СОТ у світових господарських зв'язках і розвитку світової торгівлі говорять наступні дані: на частку країн-членів організації припадає близько 92% світового товарообігу і 95% — торгівлі комерційними послугами. За півстоліття в результаті домовленостей, досягнутих країнами-членами організації в ході восьми раундів багатосторонніх переговорів, рівень тарифів у середньому знизився майже в десять разів, а середньозважений тариф на промислові товари в розвинених країнах склав близько 4%.

СОТ, будучи постійно діючою організацією, виконує наступні завдання:

- Наглядає за виконанням багатосторонніх торговельних угод;
- Проводить багатосторонні торговельні переговори;
- Сприяє вирішенню торговельних суперечок;
- Контролює розвиток міжнародної торгівлі та торговельної політики;
- Надає технічну допомогу при навчанні персоналу;
- Співпрацює з міжнародними організаціями з питань торговельної політики.

Особливе значення СОТ надає регулюванню світових цін на товари, послуги та інтелектуальну власність за рахунок тарифних, нетарифних та рамкових угод. Тільки в процесі функціонування ГАТТ (1947–1994 рр.) Було здійснено вісім раундів торгових переговорів, предметом яких були тарифні, нетарифні та антидемпінгові заходи щодо зниження митних тарифів і усуненню інших перешкод у міжнародній торгівлі. У результаті тарифне обкладання знизилося з 35 до 6%. На останньому Уругвайському раунді переговорів у рамках СОТ країни домовилися знизити тарифи на 120 видів товарів, тарифи на промислові товари зменшилися з 6,3 до 3,8% (на 40%), а режим безмитного ввезення товарів і послуг в країни, що розвиваються збільшився з 30 до 44%. Понад 40% імпорту товарів були звільнені від мит (фармацевтичне, будівельне, сільськогосподарське і медичне обладнання; сталь, меблі, ліс, папір, іграшки і т. п.).

Важливе значення для світового ціноутворення мало угода по сільськогосподарській продукції, яке передбачає тарифікацію всіх нетарифних бар'єрів на сільськогосподарську продукцію, що обмежують її доступ на внутрішні ринки. Згідно угоди, передбачається велике зниження тарифних ставок, а також використання «пов'язаних» тарифів.

Одним з досягнень Уругвайського раунду є домовленість про збільшення кількості «пов'язаних» імпортних тарифів (сторона приймає зобов'язання не збільшувати ставку імпортного тарифу понад встановлену межу). В даний час торгівля сільськогосподарською продукцією на світовому ринку здійснюється по «пов'язаним» тарифами: 99% — у країнах, що розвиваються, 73% — в розвинених і 98% — в країнах з перехідною економікою.

Крім тарифної політики СОТ надає важливого значення політиці за поданням всіма країнами-учасниками режиму найбільшого сприяння. Це означає, що якщо іноземний товар реалізується на внутрішньому ринку країни, до нього пред'являються однакові податки, технічні, санітарно-гігієнічні вимоги, як і на національні товари.

У той же час правилами СОТ передбачено широкий арсенал заходів щодо захисту внутрішнього ринку:

- Тимчасове обмеження імпорту певного товару у випадку, якщо його масштаби наносять або загрожують завдати серйозної шкоди національним товаровиробникам;
- Антидемпінгові, компенсаційні та захисні мита.

Необхідно відзначити, що розвинені країни широко використовують захисні заходи. Так, в 1950–1993 рр. вони вводилися 151 разів в 23 країнах світу, в тому числі 22 рази використовувалися США. Розслідування за звинуваченням інших країн у демпінгу тільки в 1993–1994 рр. проводилося 812 разів, у тому числі в США — 262 рази.

Сприяючи конкуренції, СОТ передбачає санкції, застосовувані до експортерам і країнам, які користуються несправедливими методами торгівлі, особливо за демпінговими цінами і експортних субсидій. Кодекс по субсидіях, прийнятий СОТ, забороняє пряме субсидування. Однак багато країн широко використовують як імпортне, так і експортне субсидування.

Захисті національних виробників служить експортне субсидування. Однак воно, як і імпортне, може мати зворотну реакцію: внутрішні ціни на імпортні товари можуть різко знизитися в результаті падіння ціни на них на світовому ринку. Таке явище в економічній літературі називається парадоксом Метцлера.

Таким чином, політика СОТ сприяє лібералізації в міжнародній торгівлі, обмеження дискримінації та сприяє розвитку конкуренції на світовому ринку, що сприяє зниженню рівня цін товарів і послуг, що реалізуються у світовій торгівлі.

Поряд зі Світовою організацією торгівлі в світовому ціноутворенні важливу роль відіграють міжнародні кредитно-фінансові інститути, серед яких особливе місце займають спеціалізовані установи ООН (МБРР, МФК, МАР, БАГІ, МВФ) і міжнародні організації регіонального характеру — регіональні банки розвитку (ЄББР, АЗБР, МАБР, АФЕ та ін.).

3. Втручання Міжнародного валютного фонду в ціноутворення

Міжнародний валютний фонд — це міжурядова організація, що здійснює міжнародне валютно-кредитне регулювання. МВФ, як і МБРР, був створений на основі Бреттон-Вудської угоди 1944 р. Перед ними ставилася задача забезпечення консультацій і співпраці між країнами-членами з міжнародних проблем регулювання та координації валютно-фінансової діяльності. МБРР заснований як постійно діючий орган, який забезпечує створення сприятливих умов для

капіталовкладень, стимулювання міжнародних потоків довгострокових інвестицій, сприяння реконструкції і розвитку економіки країн-членів і т. п.

Діяльність МБРР і МВФ тісно взаємопов'язана:

- узгодження дій;
- обмін інформацією;
- розробка спільних програм;
- створення об'єднаних структур, спільних комітетів і т. д.

МВФ та інші міжнародні фінансово-кредитні установи використовують прямі і непрямі методи втручання у світове ціноутворення. МВФ встановлює конкретні процентні ставки, за певною ціною продає свої золотовалютні резерви, тобто прямо регулює ціни на валюту, золото та цінні папери. Що стосується непрямих методів, то тут необхідно зазначити вплив міжнародних інститутів на інфляцію і курси валют, казначейських кредитів, процентних ставок, від яких залежать ціни на експортовані та імпортовані товари і послуги. Кредити надаються на умовах, що припускають виконання зобов'язань у внутрішній економічній політиці (скорочення бюджетного дефіциту, інфляції, державного боргу строком на один–три роки і т. п.). В основу механізму кредитного обігу в МВФ покладені операції своп.

Основними функціями МВФ є:

- Нагляд за валютними курсами і макроекономічною політикою країн-членів, розвитком міжнародної економіки в цілому;
- Надання тимчасової фінансової допомоги країнам, що зазнають труднощі з погашенням своїх міжнародних боргів в результаті незбалансованості платіжних балансів;
- Технічна допомога урядам країн-членів МВФ в області державних фінансів, статистики, банківського регулювання і платіжного балансу.

У відповідності з основними цілями, функціями і принципами, МВФ надає особливого значення стабілізації валютних курсів національних валют і платіжних балансів. Коливання курсів валют роблять істотний вплив на економічний розвиток окремих країн і, особливо, на інфляцію. Зростання світових цін на нафту в 1973–1974, 1979–1980, 1998–1999 рр. привів до сплеску інфляції практично по всьому світу. З іншого боку, зростання цін на товари та послуги зробив істотний вплив на курси національних валют.

Сприяючи зміні номінального валютного курсу за допомогою адміністративних і фінансових методів, МВФ тим самим впливає на рівень світових цін. Стабілізуючи валютні курси національних валют, він створює об'єктивні

умови для зниження світових цін на товари та послуги забезпечує зростання обсягів світової торгівлі, оскільки при ревальвації валютного курсу ціни на імпорتنі товари, виражені в національній валюті, знижуються, а імпорт збільшується. І навпаки, девальвація курсу національної валюти призводить до зниження цін національних товарів на світовому ринку. Одночасно дешевшають національні активи та цінні папери, в результаті чого вони стають більш привабливими для іноземних інвесторів.

Зміна світових цін призводить до інфляції національної валюти. МВФ, при визначенні розмірів траншей тієї чи іншої країни, пов'язує їх з конкретними зобов'язаннями щодо стабілізації макроекономічних дисбалансів, в тому числі і щодо зниження інфляції. Зростання цін в чому залежить від грошового обігу та інфляції, оскільки сама інфляція може бути представлена як знецінення грошей. До факторів, що впливає на зростання цін і зухвалим інфляційне знецінення грошей, відносяться:

- монополізація економіки;
- функціонування кредитно-грошової системи;
- дефіцит державного бюджету.

Оскільки МВФ виконує три основні функції (нагляд, фінансова допомога та технічне сприяння), то кожна з них має пряме відношення до світового ціноутворенню.

Здійснення МВФ функції нагляду означає жорстке спостереження за валютними курсами країн-учасників фонду з метою своєчасного виявлення потенційно небезпечних макроекономічних дисбалансів. Встановлення твердого валютного курсу можливе при постійних внутрішніх цінах, тому і паритет купівельної спроможності валют передбачає рівність купівельної спроможності різних національних грошових одиниць при незмінному рівні цін у кожній з країн. Заходи, що вживаються МВФ щодо стабілізації національних валют, означають стабілізацію експортних та імпорتنих цін на світовому ринку.

Дуже важливу роль у світовому ціноутворенні відіграє фінансова допомога, що надається МВФ за рахунок власних ресурсів, яка використовується в інтересах підтримки платіжного балансу країни. Стабілізація платіжних балансів в прямому сенсі позначається на світових цінах, стимулюючи попит на імпорتنі товари. З 1988 р МВФ надає своїм членам спеціальні кредити, призначені на ліквідацію стихійних лих або різкого зростання на світовому ринку цін на зерно і т. п. Кредити надаються у формі продажу Фондом іноземної валюти на національну, а їх повернення — у формі викупу країною-позичальником національної валюти на іноземну.

4. Комплекс принципів і правил ООН

Важливе значення у світовому ціноутворенні має Комплекс принципів і правил обмежувальною діловою практикою (ОДП), схвалений Генеральною Асамблеєю ООН в резолюції 35/63 від 5 грудня 1980. Даний Комплекс визначає обов'язки окремих країн з розробки законодавств, забезпечених адміністративною та судовою захистом актів ОДП, в інтересах розвитку міжнародної торгівлі.

Під обмежувальною діловою практикою слід розуміти поведінку або дії окремих фірм або форми і методи господарської взаємодії групи фірм, які зловживають своїм панівним або домінуючим становищем на ринку, обмежують конкуренцію, не допускають на ринок сторонні фірми, використовуючи при цьому різні форми і методи.

Основними цілями і завданнями Комплексу принципів і правил є:

- ОДП не повинна перешкоджати здійсненню переваг, які випливають з лібералізації торговельного обміну, митних нетарифних обмежень;
- Підвищення ефективності міжнародної торгівлі шляхом створення, заохочення захисту конкуренції, контролю за концентрацією капіталу і нарощування економічної могутності фірм, заохочення нововведень та інновацій;
- Ліквідація монополізму у міжнародній торгівлі;
- Встановлення справедливого контролю за ОДП на світовому ринку.

Особливе значення ОДП надає проблемі використання ціноутворення в міжнародній торгівлі.

Правилами забороняється:

- Зловживання діями, що завдають шкоду конкурентам (використання цін нижче преїскурантних з метою усунення конкурентів);
- Фіксація цін або якості, а також дискримінаційні умови продажу та закупівлі товарів і послуг, включаючи способи фіксації цін в угодах між філіями ТНК, коли вони платять завищену або занижену ціни, а також використовують такі ціни в угодах між підприємствами, які не є філіями однієї ТНК;
- Встановлення цін, за якими експортовані товари можуть бути перепродані в країні-імпортері.

Таким чином, ОДП базується в основному на ціноутворюючих факторах, що надає однаковий справедливий підхід у міжнародній торгівлі всім її учасникам.

У сучасних умовах на світовому ринку особливу роль відіграють також регіональні угруповання та спілки. Практика і їхній досвід у регулюванні цін має важливе значення в розвитку цінових відносин країн.

5. Регулювання цін в Європейському Союзі

Однією з найбільш розвинених у світі інтеграційних угруповань виступає Європейський Союз. Його членство постійно розширюється. Становлення ЄС займає досить тривалий період: другу половину ХХ ст. На основі створених в 50-і роки трьох інтеграційних співтовариств — Європейського об'єднання вугілля і сталі, Європейського співтовариства з атомної енергії та Європейського економічного співтовариства, ЄС пройшов у своєму розвитку всі основні етапи інтеграційного процесу. Вищим досягненням є створення єдиного внутрішнього ринку і єдиної валюти (євро).

В даний час в ЄС ліквідовані всі тарифні і нетарифні обмеження у взаємній торгівлі товарами і послугами, усунені перешкоди на шляху руху капіталів і робочої сили. У країнах ЄС уведено взаємне визнання фінансових ліцензій, дипломів фахівців, ліквідовані національні обмеження імпорту промислових товарів із третіх країн, відкриті ринки державних закупівель для фірм країн членів союзу, введені мінімальні технічні вимоги до стандартів. Розрахунки між країнами здійснюються на основі єдиної валюти (євро).

Ціни в ЄС регулюються за допомогою прямого і непрямого втручання. Практично, створений такий механізм ціноутворення, який сприяє вирішенню основних проблем економічної інтеграції: функціонування єдиного внутрішнього ринку, єдиного економічного, валютного та митного союзів.

У країнах союзу особливе значення надається координації діяльності у сільськогосподарському виробництві. Узгодження аграрної політики дозволило країнам ЄС продавати свою сільськогосподарську продукцію за цінами, що значно перевищують середні світові (у деяких випадках на 30-40%). Закупівля сільськогосподарської продукції здійснюється тільки у фермерів союзу. Велика робота проводиться щодо стримування надвиробництва і підтримці національних фермерів.

Сутність єдиної сільськогосподарської політики країн ЄС полягає в узгоджених діях щодо забезпечення поставок сільськогосподарської продукції за стабільними цінами, підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва.

В ЄС запроваджено програми підтримки рівня цін на більшість сільськогосподарських продуктів (молочні, м'ясні продукти, бройлерів, цукор, пшениця, вино та ін.). Наприклад, підтримка рівня цін на масло показана на рис. 1.

Якщо уявити, що на західноєвропейських ринках відсутня програма підтримки рівня цін на молочні продукти, то на вільному ринку національним

фермерам довелося б конкурувати з імпортерами масла з багатьох країн, які реалізують свою продукцію за низькими світовими цінами P_W . В даному випадку імпорт ЄС склав би величину AB .

З метою підтримки місцевих фермерів держави ЄС створили спеціальні фонди для закупівлі масла за цінами, вищими за світові. Тим самим вони стимулюють внутрішній попит на експорт даного продукту на світовий ринок. У результаті країни ЄС з імпортерів масла перетворилися на його експортерів.

Для регулювання внутрішніх цін на Європейському ринку ЄС застосовує антидемпінгові заходи, вводячи антидемпінгові мита. Останні встановлюються тоді, коли експортні товари продаються за заниженими цінами або нижче «нормальної ціни», а також при нанесенні збитків виробництву товару в країнах ЄС. Ставки антидемпінгових мит фіксуються наступними способами:

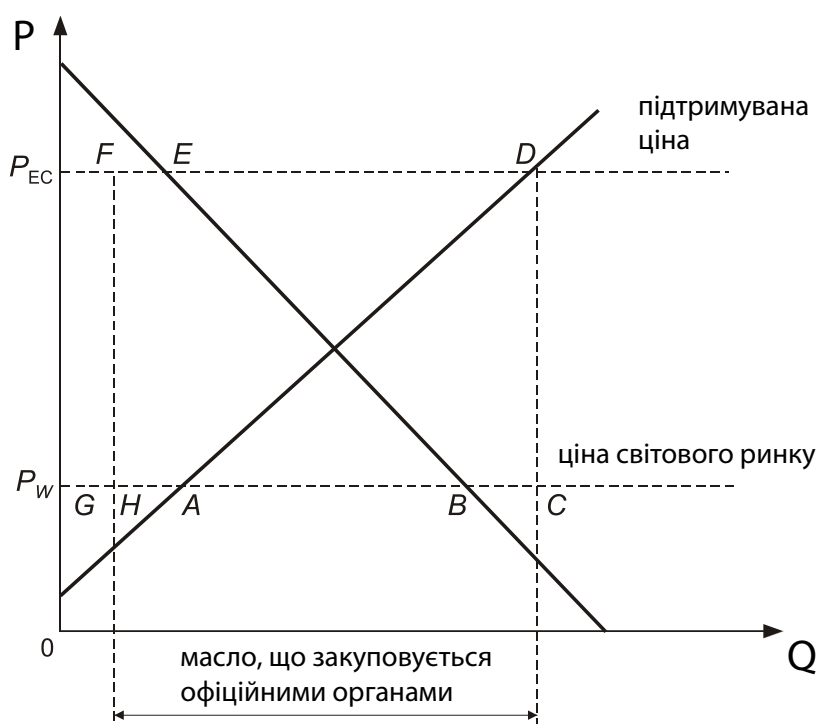

Рис. 1. Підтримка цін на олію в країнах ЄС

- У відсотках (від експортної ціни товару на кордоні ЄС до сплати мита);
- В євро (за одиницю товару на певний період часу);
- У вигляді різниці між експортною ціною на кордоні ЄС і встановленою Комісією ЄС «нормальною ціною» товару.

Антидемпінгові мита вводяться на строк до п'яти років і відіграють важливу роль у ціноутворенні в рамках ЄС. Вони стимулюють експорт національних виробників у вивезенні своєї продукції на світовий ринок.

У регулюванні цін важливе значення має антидемпінгове законодавство на імпорт товарів до країн ЄС. На багато сировинних товарів встановлений безмитний імпорт.

6. ОПЕК і ціни на нафту

У світовому ціноутворенні важливу роль відіграють міжурядові організації країн-виробників і експортерів сировини, які виступають в якості противаги існуючій системі організації споживачів на світових ринках факторів виробництва. Свій бурхливий розвиток дані організації отримали в 60-х роках ХХ ст. Вони створювалися по ініціативи країн, що постачають на світовий ринок сировинні товари і переслідували наступні цілі:

- Зміцнення національного контролю над природними ресурсами;
- Стабілізація цін на світових сировинних ринках.

В даний час країни, що входять в товарні асоціації, виробляють близько 20% загального обсягу світового експорту, а питома вага їх у поставках тільки промислової сировини і продовольства становить приблизно 55% на світовому ринку. По окремих сировинним товарам вони займають у виробництві та експорті товарів домінуюче становище — від 80 до 90%. Так, питома вага Організації країн-експортерів нафти (ОПЕК) у виробництві та реалізації на світовому ринку нафти становить, відповідно, 50 і 80%; Асоціація країн-виробників олова (АТПК) — 90%; коксове співтовариство країн-виробників натурального каучуку (АНРПК) — 90%; Азіатське співтовариство по перцю (ЕППК) — 80%.

Незважаючи на величезну кількість міждержавних асоціацій, реальний вплив на світове ціноутворення надає невелике число організацій. Серед них країни-члени ОПЕК.

Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК, від англ. Organization of Petroleum Exporting Countries) створена в 1960 р. на конференції в Багдаді. Її засновниками з'явилися шість країн: Венесуела, Іран, Ірак, Кувейт, Лівія, Саудівська Аравія.

Надалі до складу ОПЕК увійшли країни, нафтовидобувні і експортують нафту на світовий ринок, — Алжир, Габон, Індонезія, Катар, Нігерія, ОАЕ.

Економічне піднесення ОПЕК почався після десятирічного існування організації. Це сталося на початку 70-х років, коли міждержавний картель виступив ініціатором перегляду у бік підвищення як рівня офіційних цін на нафту, так і частки прибутків.

У подальшому ці вимоги висувалися і реалізовувалися неодноразово, оскільки вони відповідали основним цілям організації.

Основні економічні цілі ОПЕК:

- Координація та уніфікація нафтової політики країн-членів;
- Визначення найбільш ефективних та індивідуальних засобів захисту їх інтересів;
- Використання необхідних засобів і способів забезпечення стабільності цін на світовому ринку нафти;
- Забезпечення стійкості доходів країн-виробників нафти;
- Отримання справедливих доходів від інвестицій у виробництво нафти;
- Співпрацю з країнами-нечленами ОПЕК з метою реалізації ініціатив щодо стабілізації світового ринку нафти.

ОПЕК переслідує не тільки економічні, але й політичні цілі, а також цілі з охорони навколишнього середовища.

Країни ОПЕК виробили досить чіткий механізм контролю за ціною і видобутком нафти. Будь-яке зниження її ціни на світовому ринку, як правило, супроводжується зменшенням її видобутку. У результаті попит на нафту зростає, а значить і зростає ціна. Про ув'язці політики цін, витрат і прибутку у картелі ОПЕК можна простежити на рис. 2.

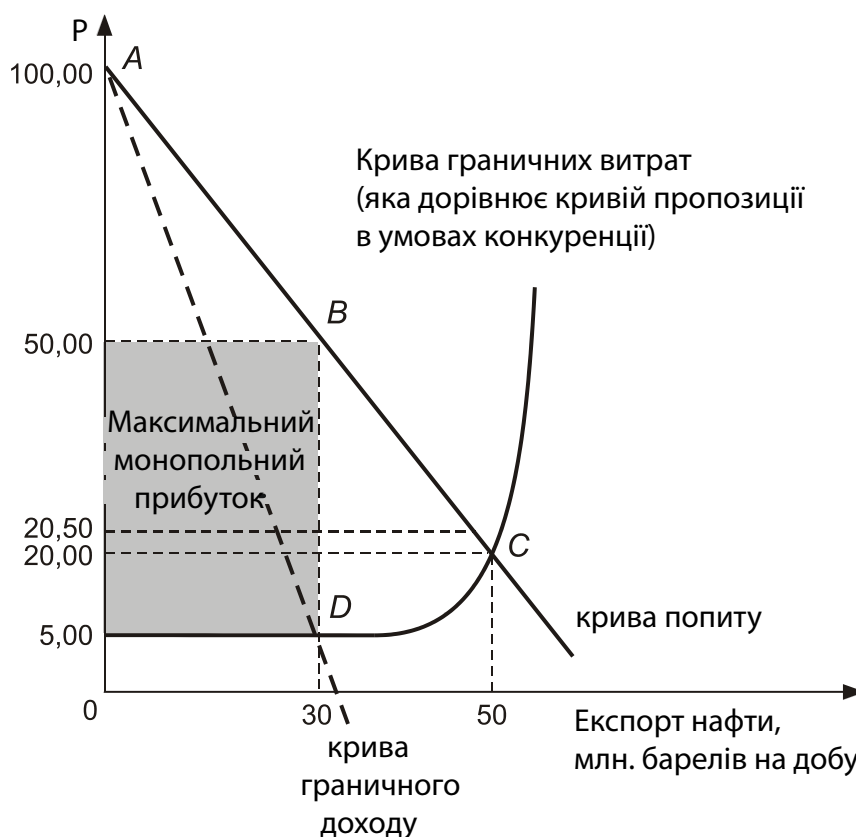

Рис. 2. Взаємозв'язок ціни, витрат і прибутку у картелі ОПЕК

Витрати видобутку нафти в країнах ОПЕК істотно відрізняються від витрат в інших нафтовидобувних країнах. Наприклад, на початку 2002 р. вартість ви-

добутку одного бареля нафти в Саудівській Аравії дорівнювала всього 1 дол., У той час як по всьому світу вона становила приблизно 10 дол. У цей час світова ціна за барель нафти перебувала на рівні 18,5 дол. Країни-члени ОПЕК, які добувають 40% світової нафти і експортують на світовий ринок понад 50%, як монополісти можуть диктувати світову ціну. Зменшуючи видобуток нафти з 50 до 30 млн. барелів на добу (див. рис. 2), Вони збільшують ціну з 20 до 50 дол., забезпечуючи собі колишній обсяг прибутку. Маніпулюючи ціною на нафту в бік зниження, країни-члени ОПЕК збільшують попит, а значить і продаж нафти, оскільки крива їх граничних витрат не перевищує рубіж в 5 дол. за барель. Головною проблемою для цих країн є наступна: при якому розриві між сумарною валютною виручкою від експорту нафти і сумарними витратами видобутку нафти, можна отримати максимальний монопольний прибуток?